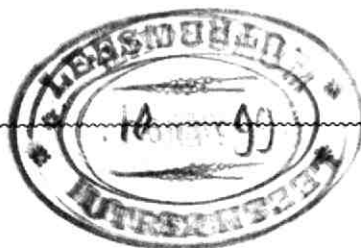

De cirkelgang in de geneeskunde : (populair wetenschappelijke voordracht gehouden voor de Vereeniging M.S.S. op 22 Maart '99)

<https://hdl.handle.net/1874/234980>

mm 11625

Br. 1899 III, 12

- 5

DE CIRKELGANG

IN DE

GENEESKUNDE.

(Populair wetenschappelijke voordracht gehouden voor de
Vereeniging M. S. S. op 22 Maart '99)

DOOR

DR. H. F. A. PEYPERS,

Redact. van JANUS,

Archives internationales pour l'histoire de la médecine
et la géographie médicale.

HAARLEM.

DE ERVEN F. BOHN.

1899.

DE CIRKELGANG

IN DE

GENEESKUNDE.

(Populair wetenschappelijke voordracht gehouden voor de
Vereeniging M. S. S. op 22 Maart '99)

DOOR

DR. H. F. A. PEYPERS,

Redact. van JANUS,

Archives internationales pour l'histoire de la médecine
et la géographie médicale.

HAARLEM.

DE ERVEN F. BOHN.

1899.

DE CIRKELGANG IN DE GENEESKUNDE.

. . . wij zijn als kinderen, zittend op de schouders van een reus, die kunnen zien wat de reus ziet en nog iets bovendien.

GUY DE CHAULIAC,

Magister chirurgiae (1350).

. . . . maar wij verheffen er ons op dat wij mannen zijn van veel hooger waarde dan onze voorvaderen.

HOMERUS.

M. H. Het is mij een eer en een genoegten gevolg te kunnen geven aan den roep der Vereeniging „*Medicinae Studiosorum Societas*” om bij U in te leiden enkele takken der med. wetenschap, die men op den series der Nederlandsche Universiteiten vergeefs zoekt. Het pleit voor uwen wetenschappelijken zin, dat U zich een oordeel wenscht te vormen over de al of niet belangrijkheid van vakken, die buiten uwe studielijn liggen, maar toch een even interessant als breed gebied omvatten. Zij zijn: de geschiedenis der geneeskunde, de epidemiographie, de volksgeneeskunde, waarbij de geneeskunde der natuurvölkeren en, last not least, de geographie der geneeskunde.

De historie der geneeskunde besluit een, voor de meesten uwer zeker, in nevelen gehuld terrein, waaruit als min of meer doffe klanken, soms de namen Hippocrates, Galenus, Boerhaave, Paré U tegemoet klinken. De epidemiographie, is de geschiedenis der volksziekten, die de menschheid hebben geteisterd en millioenen ten grave sleepten. De voornaamsten hunner — ik zal slechts lepra, pest, en engelsch zweet noemen — bezochten Europa in de middeleeuwen.

Men meende deze in onzen tijd tot de „uitgestorven ziekten” te mogen rekenen, ziekten, die nog slechts aan de randen van Europa werden waargenomen. Alle drie, ook het engelsch zweet, „Schweissfriesel, suette miliaire”, doen echter soms weér van zich hooren en bedreigen ons werelddeel min of meer ernstig. Ons geslacht heeft van die ziekten geen of weinig ervaring. De eerste kenbron ligt in de geschiedenis: — immers historie is ervaring.

Een ander deel van de *historia medecinae*, die zelve een tak der beschavingsgeschiedenis is, heet volksgeneeskunde. Ook die is niet zoo te minachten. Gij weet het M. H., de folklore bloeit op ieder gebied, alleen die der geneeskunde schijnt het meest verwaarloosd. En toch ligt in de volksgeneeskunde de geneeskunde der oude meesters en schuilt, ik zeg *schuilt* er, medische ervaring der menschheid. Wat in de officieele geneeskunde heeft uitgediend, kreeg reeds voet bij het volk. Het blijft er eeuwen leven, sterft er vaak niet af. Meer nog. Er is wisselwerking: cirkelgang. Uit de volksgeneeskunde is, buiten, of ondanks de school, menige ontdekking voortgekomen.

Als voorbeeld noem ik U de vaccinatie, waarop onze serumtherapie is gegrond. Inoculatie, inenting met zwakke pokstof, bestond door alle tijden bij de meeste volkeren. In de wetenschap had de beroemde school van Salerno ze ingeleid. Ze werd echter vergeten. Maar zij bestond eeuwen lang bij de Chineezzen; de Brahmanen pasten ze toe, en bij Arabieren en Perzen was zij zeer in zwang ¹⁾. Volgens Bouchut, maakten in de middeleeuwen stadsomroepers te Moussoul b.v. bekend, wáár en wánnéer stof te koop was om zich tegen pokken te enten. — Het is U bekend dat Lady Montague deze methode te Konstantinopel leerde kennen en ze in Engeland invoerde. Deze groote dame beoefende dus volksgeneeskunde; of wilt ge kwakzalverij, iets waarvan groote dames vaak niet afkeerig zijn.

De onsterfelijke Jenner verbeterde, zooals U weet, de inocu-

¹⁾ Zie over de vaccinatie sedert een paar eeuwen bij de Abyssiniërs in gebruik, Janus IV, pag. 216.

latie tot vaccinatie. Maar de ontdekking sproot niet uit zijn brein als Pallas uit het hoofd van Zeus. Een eenvoudig boerinetje deelde als een volksgeloof aan Jenner mee, dat vaccinatie beschut tegen pokken. Omdat hij die volksmeening niet zonder onderzoek verwierp kwam deze geleerde tot de zegenrijke ontdekking ¹⁾. Tegelijk met hem (1791) oefende reeds een empirist, een schoolmeester in het Holsteinsche, de vaccinatie uit. Schoolmeesters durven vaak veel.

U ziet dus M. H., dat in de volksgeneeskunde kiemkrachtige zaden kunnen schuilen. Reeds de „vader der geneeskunde” Hippocrates, wees er op, dat een philosophisch arts ook acht hebbe te slaan op de waarnemingen, zelfs van oude vrouwen; er is soms uit te leeren.

Het spreekt van zelf dat deze raad „cum grano salis” is te betrachten. Een staaltje acht ik mij echter verplicht U te bieden. Een scherpziende Italiaansche waschvrouw vertelde terloops aan Bonomo, omstreeks 1686, dat bij de schurft een diertje zichtbaar was. Bonomo bracht dit feit in de wetenschap, en talrijke schrijvers bespraken de kwestie. Eveneens een eeuw later Wichmann, wiens in zijn tijd veel gelezen „Aetiologie der Krätze” aan klaarheid niet te wenschen overlaat.

Evenwel werd de bekende zaak zóó vergeten dat in 1821 de „Académie de Médecine” een prijsvraag uitschreef over de oorzaak der schurft. Vrouwen uit het volk hadden de vraag kunnen beantwoorden, maar zij deden het niet. Geen antwoord kwam in. Eerst in 1832 leidde een Corsicaansch student — Italianen waren sterk in scabies — den acorus weer in de wetenschap. Ik zeg wéér, want naast het volk hadden ook middeleeuwsche auteurs, de abdis S. Hildegardis o. a., herhaaldelijk den acorus als verwekker der scabies aangewezen, soms zelfs afgebeeld ²⁾.

Zoo zegt b.v. Ibn Zohr (Avenzoar † 1162) in Boek II, Tract. III, Cap. 9 van zijn Teisir, „soms ontstaan er op het lichaam,

¹⁾ Eigenlijk réeds voor Jenner, die in 1796 zijne eerste enting deed.

²⁾ Zie over een oude afbeelding pg. 18 noot 1.

onder de opperhuid, kleine zwellingen, die het volk „soab” noemt en als men die huid oplicht, komt er op sommige plekken een zeer klein beestje te voorschijn, zoo klein dat het nauwelijks zichtbaar is.”

Wat U nu te zeggen M. H. van de geneeskunde der natuurvölkeren. Zuivere, of wilt gij liever onzuivere, empirie M. H. Maar aan die natuurkinderen danken wij de tabak, de thee, de cacao, de china, de simaruba, de ipecacuanha, de coca, — ik zou de lijst met tal van bekende namen kunnen vermeerderen. Geen wonder dat een onderzoeker als Kobert, Prof. der pharmacologie en hist. med. in zijne histor. Untersuchungen aus dem pharm. Instit. te Dorpat, de volksmiddelen der Letten, Finnen enz. tot een bron van uitgebreid onderzoek maakte. Wanneer gij van de belangrijkheid van dit studievak nog niet overtuigd zijt, zal het mij ook niet helpen als ik er U op wijs dat de organotherapie, even als de suggestie-therapie nog onder uwe oogen uit de volksgeneeskunde, weer in de wetenschap is getreden. In Brown Sequard liepen twee elementen der volkstherapie: inoculatie en organotherapie, samen.

Geen historie is denkbaar zonder geographie. Ook in de geneeskunde grenzen deze vakken aan elkaar. Trouwens de bakermat der geneeskunde lag bij zuidelijke volkeren, de ziekten, die zij beschreven zijn gedeeltelijk sub-tropische of tropische ziekten. Daarbij, de geschiedenis der geneeskunde, de geschiedenis der pandemieën, voert ons over de gansche aarde.

Kan men met eenige kwaadwilligheid de practische zij der historia medicinae in twijfel trekken, dit is — bij koloniale mogendheden ten minste — niet het geval met geographische of wil men koloniale ziekten.

Overall in Europa beseft men de waarde der studievakken, als wien pleitbezorger ik hier optreed; slechts valt de klemtoon in het eene land op het eene, ginds op het andere deel. In Engeland — het kan niet anders — vindt de studie der koloniale ziekten, universeele en universitaire aanmoediging. In Rusland beoefent men van zelf de studie van alle ziekten;

geen wonder ook, wanneer men tehuis bijna alle klimaten vindt. Overigens is de *historia medicinae* aan alle voorname universiteiten vertegenwoordigd.

In Duitschland en Oostenrijk bloeit de hist. med. in overtalrijke publicaties en in 18 cursussen aan universiteiten. In Scandinavie werkt een belangrijke school van medische historici, waarvan Prof. Petersen te Kopenhagen het hoofd is. Frankrijk en Italië beoefenen *historia medicinae* en koloniale en scheepsgeneeskunde ernstig en universitair. Evenzoo Spanje en Portugal, ofschoon de ontdekkers van Z. Amerika aan kennis der koloniale ziekten geen behoefte meer hebben. In Zwitserland, dat wel voor de *historia med.* belangrijk is, wordt aan koloniale en maritieme geneeskunde geen aandacht gewijd. Dat is te excuseeren. Immers de admiraal van Zwitserland wordt slechts in een Offenbachiade ontmoet. Griekenland kent ettelijke historici, maar is meer nog een rijke mijn voor onze historie zelve. Turkije staat niet vooraan met zijne onderzoekers, maar kan er zich op beroemen, materie tot onderzoek, lepra en pest ter markt te brengen. Buiten Europa vertegenwoordigt Amerika ons gezamenlijk quartet van vakken. Nergens ter wereld wordt zoo krachtig en met zooveel succes gepleit voor studie der hist. medic., als daar. Amerika, dat nog slechts eene kleine oudere geschiedenis heeft, doch met ijver nieuwe zoekt te maken, stelt zijne medische voorvaderen — en ook die van Europa — op hoogen prijs. Zouden de practische Amerikanen *historia med.* wenschen op hunne universiteiten als het vak zoo onpraktisch was?

Onze Belgische bureu konden wel met een ja! antwoorden. België kent slechts een paar bekende historici — daarentegen zijn er *drie*, zegge drie, cursussen voor geographische pathologie aan belgische universiteiten. De Congo weegt er zwaar.

Rest ons vaderland, het land van Boerhaave. Werden onze Trompen en de Ruiters, onze Sweelincks, Rembrandts en Vondel's zoo genegeerd als de lessen van Boerhaave, den enthousiasten vereerder en beoefenaar der *historia medicinae* men zou ach! en wee! roepen. In ons land staat de beoefening

der historie van ons vak op zoo lagen trap, dat tegenover de $\pm$ 80 publicaties en dissertaties op dit gebied in Duitschland, er slechts 1 Nederlandsche komt — op zóó lagen trap, dat een prijsvraag over de geschiedenis der geneeskunde na Boerhaave tot tweemalen zonder antwoord bleef.

Toch eerde men, waar onze historici Bussemaker en Ermerins de vaan hooghielden, waar Pruys van der Hoeven en Israëls leeraarden, voorheen ons vak zóó, dat de oude O. I. Cie. de kosten der groote (fransche) uitgave van Leclercq's Hist. de la médecine op zich nam.

Ook gaf koning Willem I, wien het niet aan historisch bloed ontbrak, eene ruime subsidie voor Isensee's Geschichte der Medicin.

Dit is wel veranderd. Ook wordt het niet gecompenseerd door de beoefening der geogr. geneeskunde in de 2e (of 3e) koloniale mogendheid van Europa zelve.

In ons land vinden candidaat-koloniale artsen, burger en militaire, geen andere dan de gewone Europeesche basis voor praktijk in de tropen. Zij trekken, om zoo te zeggen, alléén van winterkleëren voorzien naar Indië. En al wilden zij zich vooraf op de hoogte stellen van tropenhygiëne, en de speciaal indische ziekten, dan vinden zij, ik cursiveer, *in hun gewone, meestal deutsche handboeken, zelfs de namen niet genoemd van ettelijke ziekten, die zij weldra geroepen worden te genezen*. Dat moet van zelf maar terecht komen. De cadet te Breda leert Ind. krijgsgeschiedenis, leert land- en volkenkunde van Ned. Indië; de a. s. regeeringsambtenaar beoefent de studie van Mahomedaansch recht, maar de cand.-indische arts leert uitsluitend europeesche geneeskunde. Om land en volk en zijne pathologie behoeft hij zich niet te bekommeren. Konden mannen als Eykman en Dubois zich een grooten naam verwerven, aan hunne opleiding danken zij die niet.

Er is maar één lichtpunt M. H. Ons land, ondanks zijne onvergelijkelijke armoede op medisch-historisch en geogr. gebied, is toch het middenpunt geworden voor internationale publicaties over deze vakken. In ons land verschijnt het eenig^e

„Sammelorgan” dezer takken van studie; de tweehoofdige en drietongige Janus, die een Laveran, Patrick Manson, Petersen, Davidson, Pagel, Calmette, Kitasato, Sternberg, Kobert onder zijne redacteurs telt.

Deze kostbare uitgave was mogelijk geworden door de warme belangstelling en liberaliteit van de Dir. der Deli Mijen, spec. der Heeren P. W. en Dr. C. W. Janssen en van den tegenwoordigen Min. van Koloniën. Zij wordt voortgezet, dank zij de energie en loyale opvatting der uitgevers (Erven F. Bohn te Haarlem).

Wat den steun aan het jonge tijdschrift, door introductie in den vreemde door Nederl. consuls aangaat, ook onze Min. van Buitenl. Zaken en zijn welwillende secretaris-generaal, de Heer Mr. Verkerk-Pistorius, benevens onze gezant te Peking, de Heer Knobel, vereeren de Vereeniging, waarvan het tijdschrift Janus uitgaat, met zeer welwillende hulp. Ik acht mij verplicht dien Heeren, van deze plaats, mijn bijzonderen dank te brengen.

Na dit, misschien wat lang, maar, naar ik meen, niet overbodig prelude, kom ik tot ons eigenlijk thema voor dezen avond: de *historia medicinae* in engeren zin.

Zooals U bekend is, flikkeren er sterren aan den hemel, zóó ver, van ons verwijderd, dat hun licht, eeuwen noodig heeft om onze aarde te bereiken. Konden wij ons met de snelheid der gedachte op die hemellichamen verplaatsen en van daar uit met een ideaal gezichtsvermogen de aarde beschouwen, dan zouden wij achtereenvolgens de verschillende fasen der wereldgeschiedenis voor onze oogen zien afrollen.

Wij zagen in Egypte de pyramiden bouwen; wij zagen er schatten bergen, waarvan er een, het oudste medische denkstuk, als papyrus Ebers, voor enkele jaren aan de wetenschap is hergeven, en waarvan er andere, hermetische dwaasheid — maar ook wijsheid — bevatten, die vaak voor ons geslacht onbegrijpelijk zijn.

Wij volgden stellig van ons ideaal standpunt den tocht van

een veroveraar, naar het fabelachtig Indië, wij zagen den grooten Alexander aan den nog grooteren Aristoteles, die schatten van flora en fauna toezenden, die voor de grondvesting der natuurwetenschap zoo belangrijk werden.

Ook zagen wij Mahomed, den grooten profeet, als hij een godsdienst in het leven riep, waaruit na de phase van vuur een schitterende kultuur ontstond, die uit de woestijn opdoemde en verzonk even snel en even heerlijk als een fata morgana. Het was deze kultuur, die hoe kortstondig ook, voor Europa van zooveel beteekenis werd, omdat zij diende als middelaarster tusschen grieksche oudheid en midden-europeesche renaissance.

Maar al konden wij zoo de bewegingen der volkeren gadeslaan, wij zouden met de door ons gedroomde hulpmiddelen nog niets waarnemen van den stillen arbeid des geestes.

En wat de geneeskunde betreft, wij zouden in het wereld-rumoer, in de eeuwige woelingen der volkeren, den wasdom niet bemerken van den nu zoo statigen boom, die door eene levende generatie steeds „moderne geneeskunde” wordt genoemd.

En toch zijn de verschillende tijdperken van groei van dien wijdvertakten kolos nog heden voor ons te reconstrueeren. Het is wonderlijk. De tochten van groote veroveraars en gansche volkeren met hen, zijn bijna spoorloos verdwenen en datgene wat voor eeuwen stil in de geesten kiemde, is blijven bestaan. De medische ideeën en scholen, die gezag hebben gehad over het menschedom in zijn strijd tegen ziekte en dood, zijn nòg binnen ons bereik. En zoo zijn de geneeswijzen der oude volkeren, reeds vóór zij de daden hunner helden op schrift brachten, steeds voor ons te bestudeeren. Willen wij weten hoe de Grieken zich cureerden in tijden vóór den Trojaanschen oorlog, wij vragen het aan thans levende volkeren, die op de kultuurhoogte staan, die de Pelasgen eenmaal innamen.

Zoo zullen ons b.v. de Roodhuiden met hun priesterartsen, hun massage, hun empirie „im Groszen und Ganzen” voldoende inlichten. Want de geneeskunde van een volk, beantwoordt aan zijn kultuurhoogte, altijd en overal.

Willen wij de Grieksche geneeskunde in een latere periode volgen, wij raadplegen bestaande historische documenten. Voor onze oogen verrijst een Asklepeion. Daar ligt de aan Aesculaap gewijde tempel, gesticht op een gezond en liefelijk terrein, een warme bron belooft er zegen; frissche wouden bieden een heerlijke koelte. Het is een lustoord aan de godheid gewijd. Geen gewoon sterveling, maar een vertrouwde van den God treedt er als arts op. Dit kàn niet anders dan de hoop — in passende gevallen, de waarschijnlijkheid — der genezing verhoogen. In de mystieke, van 's werlds gewoel afgesloten omgeving, wordt de behandeling door een vasten van 24 of meer uren ingeleid. Reinigingsbaden, warme, en ook zóó koude, dat een Kneipp zou watertanden, treden op den voorgrond. Dan volgt massage, door geoeffende handen; ook berookingen met al of niet mystieke middelen. Het geheel is een mechano-suggestief apparaat, waaraan zachte muziek (incantatie) niet ontbreekt. Ook andere materieele middelen, naast het water uit de heilige bron: de diaetetiek, de laxantia, de voorgeschreven beweging, helpen den lijder op den weg der genezing. Is deze ingeleid dan wordt de incubatie te hulp geroepen.

Incubatie — maar dat is hier niet de phase, die het uitbreken eener ziekte voorafgaat — letterlijk de uitbroeding der ziekte — het is het inslapen van den patient zelf — de tempelslaap. In dezen hypnotischen toestand treedt de priester, en soms wel Aesculaap in hoogst eigen persoon op, om tot volkomen herstel zijn opperste goddelijke ordonnantie te geven. Vaak met succes. Immers materieele hulp gecombineerd met geloofsgenezing zijn machtige agentia.

Maar ik had U gezegd, dat therapieën niet voor altijd verdwijnen. Gij vraagt mij in onzen tijd een analogon van deze behandelingswijze!? Welnu M.H. — hebt gij naast zijn apparaat, de gezonde boschrijke streek, de warme bron, het zorgenvrije leven, de wandelingen, de diaetetiek, de massage, de muziek, niet reeds den Asklepiosdienaar vermoed, die nog heden onder de medici zijn zeer bizondere plaats inneemt?

Eveneens de hoogere autoriteit, de suggestieve middelen — niet meer incubatie, maar hypnose genoemd — zij ontbreken hem niet. Alle characteristica zijn gebleven, slechts tijd, naam en uiterlijk onderscheiden dezen ouden Asklepiosdienaar van den modernen ... badarts. Ook de wijgeschenken, de exvoto's, voor dezen priester zijn kostbaarder dan elders. Alleen worden de gevallen van genezing niet langer tot eer der godheid op verguld schrift en marmeren borden in den tempel opgehangen. De reclameborden (vergeef mij dit ruwe woord) werden tot advertentiën, maar de tempelbestuurders schromen niet, de heerlijke mare der zegenrijke bron naar alle oorden te verspreiden. En 's zomers vooral, stroomt de heilbegeerige menigte toe en duizenden brengen, zooals Homerus zingt, een Paeon der godheid.

Uit de tempels van Asklepios vormden zich de Asklepiaden-scholen, met hun rijke, eeuwenoude ervaringen van zieken. Die scholen, vooral van Knidos en Kos, boden stof voor het corpus hippocraticum. De leer, die naar Hippocrates heet, beoogt losmaking van alle theurgie en bijgeloof; het wordt de grondvesting der wetenschappelijke geneeskunde. Het zijn deze fundamenteen, aan Hippocrates toegeschreven, die door de grootste artsen van alle eeuwen als de beste zijn erkend. Het hippocratisme *is* niet dood. Altijd keerden beroemde meesters, Brissot, Sydenham, — en wil men — Boerhaave, tot de hippocratische geneeswijze terug. En het was een hooger lofspraak als Sydenham, een moderne Hippocrates, dan een moderne Galenus genoemd te worden.

Inderdaad staat de jongere Galenische, of wil men Galenisch-Arabistische school, verder af van de moderne wijze van natuuronderzoek dan de hippocratische en oudere. Maar de Galenisch-Arabistische is het, die $\pm$ 15 eeuwen van onze jaartelling in de geneeskunde den scepter heeft gezwaaid om eerst bij de renaissance weder voor de hippocratische te wijken. Gij acht die school thans wel van den aardbodem verdwenen M.H.? Niet geheel en al!

In Perzië, daar waar de Europeesche invloed nog niet overheerschend is, wordt in de geneeskundige scholen steeds

volgens den Canon van Avicenna en den Continens van Rhases geleerd. Gij vindt dus daar nog een brokstuk van een vroegere kultuur, een petrefact van de middeleeuwsche universiteitsgeneeskunde.

Maar de tijd laat niet toe op de evolutie, maar geenszins verdwijning, van de denkbeelden ook der oudste geneeskundige scholen, diep in te gaan. Laat ik slechts aanstippen, dat de oude humoraalpathologie, na Hippocrates opgekomen, zijn voortzetting vindt in Fernel en Baillou. Dat het methodisme of de solidairpathologie met Asclepiades (100 v. C.), Themison, Soranus (100 n. C.) en na 16 eeuwen met Fred. Hoffmann, en Cullen, zijn laatste woord vindt in de cellulair pathologie van Virchow. Ook het aloude empirisme, ook het theoretisch nihilisme, met Philinus (280 v. C.), met Zeuxis, Sextus empiricus (190 n. Chr.) vindt aanhangers in alle eeuwen en volkeren, getuige Baco en Werlhof; het sluit met de jongste Weener school. Denken wij aan het eclecticisme, de leer van het „je prends mon bien où je le trouve” met Athenaeus (50 na C.), Rufus, Aretaeus (2^e eeuw na C.) tot oude woordvoerders — het is allerm minst gestorven. Het telt in onze tijden menig onbewusten aanhanger, die niet beseft, dat hij door den historicus is ingedeeld en van een etiket voorzien.

Geen der oude scholen is geheel verdwenen. Zelfs het oude animisme, dat gij als jong vitalisme, de leer der levenskracht en als een dwaling der latere tijden aan onze universiteiten soms hoort brandmerken, steekt het hoofd weer op. De organotherapie, waaruit de zoogen. levenskracht van speciale organen als b.v. klieren moet volgen, heeft haar tot een weinigje nieuw leven gewekt.

„Multa renascentur, qui jam cecidere cadentq.

Usurpata modo medicamina, si volet usus”...

(Veel keert terug van midd'len die waren verdwenen, verouderd sterven zij af wanneer de mode het wil).

Deze woorden sprak voor niet langen tijd een professor in de materia medica en beklagt er zich over, dat uitnemende middelen, die Hippocrates en Galenus in hooge eere hielden,

zonder reden in onbruik geraakten. Hij, die zoo sprak was Jacob Sylvius, bij de opening zijner lessen in Padua, waar hij voor zijne studenten de Grabadin van Mesue verklaarde. Het was in 1550. En hij ontleent zijne ware woorden aan Horatius, die het p. m. 15 eeuwen vroeger reeds opmerkte.

Mij dunkt ik ben U nadere bewijzen voor dien cirkelgang schuldig, al loop ik gevaar eentoonig te worden.

Nemen wij de anatomie. Thomas Willisius, Jos. Nic. Pechlin en Peyer (1680) hebben de naar den laatste gedoopte darmklieren, plaques, het eerst beschreven. Maar Hippocrates kende ze toch reeds — zij waren vergeten. Caspar Aselli (1600) ¹⁾ (met F. de Peiresc) staat bij U te boek als ontdekker der chylvaten. Niet geheel terecht. Er was alleen sedert Herophilus en Erasistratus (250 v. C.), niet meer over gesproken.

De ductus pancreaticus door Maur. Hoffman en Wirsung (1630) ontdekt, was vroeger door Eudemus, een tijdgenoot van Galenus, vermeld; evenals de tuba Fallopii door Rufus van Ephese kort voor Galenus. Empedocles (500 v. Chr.) heeft de cochlea en Alcmaeon, niet veel na hem, den gehoorgang bekend gemaakt, die zóó beslist tuba Eustachii wordt genoemd, alsof de oude ontdekkers nooit hadden bestaan. En toch, dezen ontdekkers, evenals den veel lateren grooten anatomen der Alexandrijnsche school, kan men niets anders verwijten, dan dat zij te vroeg hebben geleefd.

Het was niet hùn schuld, dat de bloeitijd hunner school, die lijken en zelfs halsmisdadigers seceerde — wat tot hevig protest van den antivivisectiebond aanleiding gaf — zoo kort van duur was. In lange eeuwen verviel de anatomie, uitgezonderd de anatomia porci. Immers het zwijn diende in de middeleeuwen voor de anatomische demonstratie. En van daar dat men nog onder het volk de anatomische opmerking

¹⁾ Aselli deed de ontdekking, omdat hij zijne voorgangers kende. Bij eene demonstratie van het diaphragma vielen hem talrijke witte strepen op het mesenterium in het oog. Plotseling kwam hem de mededeeling der oude anatomen betreffende deze eigenaardige, later niet meer besproken, vaten in de gedachten en de chylvaten waren hervonden.

hoort maken, dat de mensch er van binnen uitziet „net als een varken”; iets wat pessimistische wijsgeeren niet geheel willen ontkennen.

Gelukkig verhief zich de ontleedkunde, dank zij Mondini (1300) en Vesalius (lijfarts van Karel V), dank ook de streng katholieke school te Salamanca, die de anatomie, als zijnde een nuttige wetenschap in bescherming nam en meer dan eens ¹⁾ getuigde van een geest, die men thans een liberale zou noemen.

Het spreekt wel van zelf dat de therapie, méér nog dan de anatomie, aanleiding gaf tot ontdekken en weer vergeten.

M.H. Niet alleen in den volksmond en in het wapen der stad 's Gravenhage, óók in de geneeskunde heeft de ooievaar een symbolieke beteekenis. Hij is, naar men beweert, de uitvinder van het klysteer. Men zegt dat een overoud medicus een geobstrueerden ooievaar zijn snavel als clytopomp zag gebruiken en dat die medicus het idee overnam. Die clysteer is sedert een „Völkergedanke” gebleven. Men vindt ze altijd en overal in eere, een attriboot der medische professie — dit is bekend — ook zonder Molière. Maar minder bekend is, dat de Hegar'sche irrigateur, van oude vinding en bij half-beschaafde volkeren in gebruik is. In Perzië en bij ettelijke natuurvölkeren fabriceert men een Hegar van een uitgeholde vrucht — grooter dan een kokosnoot — waaraan een lange buis bevestigd wordt:

„Wer kann was Dummes, wer was Kluges denken
Was nicht die Vorwelt schon gedacht,”

zegt Goethe. In de therapie is dat zoo waar als elders. Nemen wij het ijzer in de inwendige geneeskunde. In overouden tijd

¹⁾ Zoo b.v. in den strijd van Brissot over de aderlating (revulsie of derivatie). De orthodoxe universiteit van Salamanca nam Brissot's geavanceerd standpunt met zijn Hippoeratisme in bescherming tegenover de universiteit van Parijs, als gewoonlijk verdedigster van het star conservatisme.

reeds door den mythischen Melampus aanbevolen, werd het eeuwen lang veronachtzaamd; toen door Alex. van Tralles weer ingevoerd, daarna weer vergeten. Het arsenik werd door Lentilius bij koorts en reeds door Hippocrates ook bij carcinoom gegeven. Eeuwen lang eclipsceerde het in die therapie; in onze eeuw keerde het terug. De scilla werd als diureticum reeds door Pythagoras verstrekt; het komt thans, na een nieuwe periode van verval, meer in gebruik.

Zelfs de opium, die blijkens de vondsten reeds door de paalbewoners der Zwitsersche meren, evenals in Oud-Egypte moet aangewend zijn, zelfs de opium kende de wisseling. Wat is de geneeskunde zonder opium, den sluier der pijnen? Hippocrates, Heraclides en Serapion gebruikten het geregeld, maar Diagoras bestreed het als gevaarlijk. In de middeleeuwen vaak aangewend, was het in Paracelsus' tijd weer zóó obsoleet, dat deze wonderlijke arts er bij een raadsheer te Basel een opzienbarende kuur mee kon doen.

Van enkele goede, maar vergeten, middelen, maakt zich vaak een kwakzalver meester om „klanten" te lokken. Zoo doet een zeer befaamd empirist, wiens naam vaak in de couranten prijkt. Het is mij bekend, dat hij o. a. gebruik maakt van oude recepten, in vroegere scholen in zwang en van bijzondere volksmiddelen.

In 's mans succes wreekt zich ten deele de verwaarloosde geschiedenis der geneeskunde op de moderne scholen, die zich zelf geheel genoeg willen zijn.

In vorige eeuwen werden werkzame geheimmiddelen vaak van staatswege opgekocht.

Zoo kwam de china, een middel van een natuurvolk, met Talbot in kwakzalvers handen, en na hevig verzet, in de wetenschap. Het was in Europa nooit bekend geweest. Anders was het met een middel tegen taenia solium, dat Lodewijk XIV opkocht, daar de toenmalige geneeskunde geen afdoend middel kende.

Toen de prijs voor het middel betaald was, kwam de faculteit in opstand. Immers er bleek, dat ook zij dit ei van Columbus

wel had kunnen opgezet hebben. Galenus toch, had het middel — het was de filix mas — als een uitnemend worm-middel geprezen.

Maar zult gij zeggen, „is bij de inwendige therapie een chronisch vergeten mogelijk, anders is het wel bij de chirurgie. Wat de *χείρωναγος*, de handwerker, verricht, is te tastbaar; dit gaat niet snel verloren.

In onze eeuw, waar de ligatuur en de „Eschmarch'sche Binde" ons de bloeding leeren beheerschen, en de narcose den shock en de gevaarlijke zenuwinvloeden bedwingen, evenals de antisepsis de wondziekten elimineert; in onze eeuw met zijn onvergelykelijke vindingen, ligt de absolute scheidsmuur tusschen nieuwen tijd en middeleeuwen!"

Er is waars in, maar minder dan gij denkt M.H.

Operaties, die men voor beslist modern zou houden, zijn vroeger in zwang geweest en weer vergeten.

Door Asclepiades werd, volgens Caelius Aurelianus, laryngotomie met succes uitgevoerd, terwijl de hippocratici zelfs de intubatie van den larynx moeten hebben beproefd (Hippocr. de Morbis lib. III; Kühn Ed. II, 301). Praxagoras, een meester der Koïsche school, durfde laparotomie doen en darmnaad aanleggen.

Herniotomie, door Hippocrates slechts vermeld, moet door zijn meester Gorgias e. a. beoefend zijn. Nephrotomie werd door Serapion (250 v. C.) genoemd; de nier wordt door chirurgen uit de hippocratische aera bij onderstelde suppuratie in- of zelfs uitgesneden. De operatie, evenals de thoracocentese bij empyeem, verdwijnt voor eeuwen en wordt door Dominis de Marchettis (1650 n. C.) opgerakeld.

„Maar de antiseptiek dan", vraagt gij M.H. — Welnu, in de hippocratische periode werden de instrumenten voor de operatie in kokend water gelegd, uit antiseptische voorzorg. Deze methode met een deel van het hippocratisch weten, moet uit het oude kultuurland, Egypte stammen.

De onlangs overleden grieksche ophthalmoloog en medico-historicus, Prof. Anagnostakis, heeft met kracht van citaten

betoogd, dat de gansche antiseptiek eenvoudig van de Grieken was te copieeren ¹⁾).

Dit is een den enthousiast te vergeven overdrijving, eene overdrijving, waarvoor echter de historicus uit liefde voor de historie zich bizonder hebbe te hoeden.

Door Pasteur en Lister is het handelen van den chirurg in dezen, theoretisch gegrondvest en bewust geworden. Overigens is de gansche leer van het contagium animatum reeds voor 2000 jaren door Varro, Lucretius Carus en anderen duidelijk als een aetiologisch moment, o. a. bij malaria ²⁾ aangegeven. Daarbij heeft Felix Würtz (1550), met een antiseptisch voelen, het zoo goed als von Nussbaum uitgesproken, dat de chirurg het wondverloop vrij van ettering diene te houden. De lucht, zoo leerde hij, bedierf de wonden.

Er is nog meer. Het is door U allen aangenomen dat Paré de uitvinder der ligatuur is. Echter was de ligatuur reeds, en waarschijnlijk het eerst, aanbevolen door de anatomische school van Alexandrië. Celsus schrijft voor, dat een beleedigd vat op twee plaatsen moet onderbonden worden en daartusschen doorgesneden. Heliodorus, dezelfde die herniotomie uitvoerde, en strictuur door urethrotomia interna durfde behandelen, beveelt ook de, modern geachte, torsie aan. Hij zegt, naar aanleiding der herniotomie: „Wij onderbinden de grootere vaten, de kleinere echter vatten wij met haakjes en draaien ze ettelijke malen, om zoo hunne openingen te sluiten”; en elders, „voor eene operatie ben ik gewoon een ligatuur, zoo vast mogelijk te leggen om de vaten boven de plaats van amputatie.” Zoo bekend was de ligatuur, dat Galenus ons meedeelt, dat de beste winkel om draden voor de onderbinding te koop, zich bevindt tusschen het Forum en den tempel van Roma.

¹⁾ Zie over den hoogen trap, waarop de ophthalmologie stond, over gewichtige vroegere maar vergeten ontdekkingen in de oogheekunde, en over de antiseptische ideeën bij de ouden een kort bericht in Janus IV, pag. 223.

²⁾ Zie o. a. Puschmann, Geschichte der Lehre von der Ansteckung. H. F. A. Peypers, un pseudo-précurseur de Pasteur, Janus I, pg. 56, met een afbeelding van een eenigermate fantastischen acorus scabiei op pag. 66.

De groote Paré, was eerlijk genoeg te bekennen dat *hij* de methode niet had gevonden, maar bij Galenus gelezen. Secundaire en tertiaire ontdekkers hebben deze naïveteit niet gevolgd en menige vinding komt ter markt, die de importeur klaarblijkelijk stilzwijgend aan de geschiedenis heeft ontleend.

Wie kan zich nu verklaren, dat een ontdekking als de ligatuur kon verloren gaan? Zij was toch gemeengoed. Met een doctorandus, de geschiedenis der bloedstelping volgende, vonden wij, niet minder dan een twintigtal chirurgen vóór Paré, die de ligatuur, hetzij met paardehaar, of met zijde etc. aanbevalen. Die bekendheid zal U blijken, wanneer U bedenkt, dat de beroemde methode van Antyllus tegen aneurysma op de ligatuur is gegrond. Ook de „Eschmarchsche Binde“, deze aangebracht boven en beneden de plaats van amputatie, is eeuwen oud. Zonder deze afbinding was bij de oude Grieken zelfs geen amputatie denkbaar. Archigenes paste ze toe en onderbond ook praealabel de voornaamste arteries gaande naar het te amputeeren deel.

Er is nog meer ¹⁾. Zelfs de narcose bij operaties heugt eeuwen. Theodoricus van Cervia (1250) en zijn leermeester Hugo van Lucca, die ook op de waarde der wondbehandeling zonder suppuratie wezen, opereerden evenals Bruno van Longoburgo in narcose, met behulp der zoog. slaapsponsen. Het waren sponzen, gedrenkt met narcotische extracten uit: *datura stramonium*, *hyoscyamus*, *belladonna*, *mandragora*, en . . . wijn of moschus, die in allerlei combinaties, den patient onder den neus werden gehouden. Na afloop der operatie werd de lijder door andere sponzen met azijn weer bijgebracht ²⁾. Deze of

¹⁾ Het is niet mogelijk hier alle moderne behandelingswijzen te volgen om aan te toonen dat er voorloppers zijn geweest. Maar het zou te doen zijn. Zoo lezen wij dat Guy de Chauliac stijve verbanden (met eiwit) aanwendde bij fracturen, en de gebroken leden ophing in spalken met koord en katrol.

²⁾ Een enkel recept ten bewijze, dat de anaesthesie in de middeleeuwsche chirurgie werd toegepast, ontleenen wij aan den schrijver van het *Breviarium*, Arnold van Villanova: „Om slaap te verwekken zoo diep dat de patient kan

dergelijke methoden van narcotiseering waren zeer oud, en bij het volk bekend. Herinnert U het sprookje van doornroosje: „de heks reikt haar een appel, die ze dadelijk doet inslapen.”

Wilt ge U niet door dit overoude sprookje laten vangen, denkt dan aan den ontwaakten slaper in Duizend en één nacht. De man wordt bedwelmd om ter bekwamer ure met sponsen te worden bijgebracht.

Er wordt zelfs bij vermeld, dat den bedwelmden bij het ontwaken stoffen uit den mond kwamen, die in een gouden schaal werden opgevangen.

Deze slotscène van de narcosewerking hebt U telkenmale bijgewoond — met uitzondering alleen van de gouden schaal. De grap van Kalif Haroun, die bekendheid met narcose bewijst, moet door een der hertogen van Braband zijn herhaald bij een schoenmaker, die gaarne boven zijn leest wilde stijgen.

Het zal U nu duidelijk zijn, dat narcotica in de middeleeuwen moeten toegepast zijn ¹⁾; het wordt U nog bevestigd door schrijvers als Porta in zijn *magia naturalis*. Hij meldt ons, dat menig slachtoffer der pijnbank de tortuur met groote standvastigheid kon verdragen. Beulen verkochten vaak den delinquent heimelijk anaestheseerende middelen; gij weet het, beulen practiseerden ook als chirurg, als helpers bij de won-

geopereerd worden zonder iets te voelen, evenals of hij dood ware. Het is een experiment van magister Michael Scotus. Neem van opium, mandragorabast, van cannabisswortel gelijke deelen, pulveriseer ze, meng ze en voeg water toe. Wanneer gij een patient wilt opereeren, doop er een spons in en leg die op 's mans voorhoofd en onder zijne neusgaten. Hij zal spoedig zoo diep slapen dat gij met hem kunt doen wat ge wilt. Om hem te doen ontwaken doop een spons in sterke azijn. Hetzelfde middel is uitstekend bij hersenkoorts, als de patient niet kan slapen, want als hij niet slaapt, gaat hij sterven.” Overigens schijnt ook de anaesthesie een „Völkergedanke” te zijn. De hypnose treedt hierbij op den voorgrond. Ook bedwelmen de chirurgen bij de Oeganda (Afrika) hunne patiënten voor de operatie (*Sectio Cesarea* b.v.) met een wijn uit bananen bereid. Bartels, l. c. pag. 125. Zie verder, Cabanès, *Les premiers âges de l'anesthésie*, Janus III, pg. 43.

¹⁾ De literatuur wemelt van bewijzen in deze. Zoo gewaagt b.v. de Decamerone (40e vertelling o.a.) van een chirurg, die een slaapdrank gereed maakt voor een zieke, die hij in narcose wil opereeren.

den, die zij zelf moesten slaan. Bernardus deelt mede dat de meesters van Salerno opium en cannabis pulveriseerden en er een pleister van maakten om een deel dat zij wilden cauteriseeren, anaesthetisch te maken.

Wanneer nu, M. H., de anaesthesie in de middeleeuwen, zoo bekend was, moet het U dan niet verbazen als een Velpeau gaat verklaren, dat het vinden van een middel om een patient zonder pijn te opereeren, wel altijd tot de vrome wenschen zou behooren?

Theodoricus en Bruno van Parma narcotiseerden toch en 10 jaar na Velpeau's uitspraak had de anaesthesie in de chirurgie weder haar „joyeuse entrée" gedaan.

Zulke „blunders" kunnen ook meesters maken als zij de historie negeeren.

Wat moet ik U na deze dingen nog meer aanvoeren tot toelichting der stelling „Alles schon dagewesen"? Niet alleen enkele geneesmiddelen, maar gansche stelsels van therapie verdwenen en kwamen ook weer. De gansche hydrotherapie e. ann. der Grieken en Romeinen, is meer dan eens in onbruik geraakt ¹⁾.

Toch heeft niet alleen de geneeskunde, maar hadden de medici zelf, aan het water veel te danken — van apothekers gewaag ik hier maar niet. Het was de beroemde waterkuur bij keizer Augustus, die Dr. Musa aan den adeldom hielp, nadat de keizer, zooals het volk zegt, de „gansche apotheek was rond geweest". De gelukkige kuur gaf niet alleen Musa, maar den ganschen medischen stand bijzondere voorrechten, o. a. vrijdom van belasting — iets wat thans beslist in onbruik geraakt is. Zoo ook verduisterde de hydrotherapie kort na Augustus.

Reeds Plinius bespote Musa en Charmis, de waterprofeten. Sedert de 5de eeuw geraakte de herrezen badtherapie wederom in vergetelheid. In de latere middeleeuwen zien wij echter Europa weer met badhuizen overdekt. Baders, aderlaters, koppenzetters, masseurs, tierden welig. Het gilde der baders was eens in Parijs zoo machtig, dat zij in staat waren in de

¹⁾ Baas, Grundriss der Gesch. der Med. 578—579.

15de eeuw Prof. Jac. de Partibus, die niet in het teeken van den waterman stond, de stad uit te drijven. Bij de groote syphilis-epidemie in het laatst der 15de eeuw, werden wegens de voortdurende infecties, de badhuizen weer verlaten.

Aan de baden der Grieken en Romeinen was de massage verbonden. Massage was reeds voor 2600 jaren bij de Assyriërs in gebruik even als nu bij Javanen, Japanners e. a. Bij de Grieken werden frictiones, unctiones etc. door de iatrolipten stelselmatig beoefend.

Gymnastiek eerst recht.

Gij kent de gymnasia M. H. van γυμνάσις naakt, thans alleen inrichtingen tot behandeling van letternaakten. Bij de ouden, met hun worstelaars en kampvechters, stond de gymnastiek op den hoogsten trap. Velen der beroemdste artsen o. a., waren in den aanvang gymnasten- of gladiatorenartsen (zoo Galenus).

Ge hebt in onzen tijd de massage en gymnastiek weer in de chirurgie zien invoeren — de oud Grieksche heilgymnastiek m. m. heet thans de Zweedsche.

Ook werd in de oudheid van gymnastiek bij lijders misbruik gemaakt. Asclepiades, Baco, Welsch, Sydenham en Stahl raden allerlei zieken de krachtigste lichaamsoefeningen aan, enkele, zooals de oude Herodikos van Sylimbria zelfs koortslijders en phthisici. In onze dagen tracht een arts te Londen — Turner, is zijn veelzeggende naam — deze kuur nieuw leven in te blazen.

Inderdaad er is een cirkelgang in de therapie. Het gaat met de geneeswijzen, als bij den liereman, die zijn draaikastje draait en poppetjes laat opkomen aan een draad zonder eind. Als men de laatste gezien heeft komt de eerste weer terug. Alleen bij de therapie zijn de terugkeerende poppetjes anders genoemd en sierlijker gekleed.

In de laatste dagen treden juist de oudste geneeswijzen weer op den voorgrond, wat alleen reeds bewijst hoe 'n noodzakelijke studie historia medecinae is voor den waarlijk wetenschappelijken vorscher.

In de psychotherapie wordt in enkele gevallen muziek

aangewend. Oeroud! Pythagoras beval het aan, in de Asclepeia paste men muziek toe. Denkt ook aan Rembrandt met zijn „David harpspelende bij den gemoedskraken Saul”.

Een der oudste historische en geographische middelen verder is de aderlating. Zij paradeerde in alle tijden en volken — maar wel geen therapeutische methode heeft zooveel wisseling gekend. Ze is vergelijkbaar met de labielste speculatiefondsen op de effectenbeurs. Podalirius, zoon van Aesculaap, moet de eerste aderlating hebben toegepast. Sedert was zij een bron van heftigen strijd. Hippocrates beval ze zeer aan. Chrysippus ontried ze, gedreven ook door het misbruik in zijn tijd. Galenus paste ze ijverig toe. Erasistratus wilde er niets van weten. De middeleeuwen dweepten er mee; van Helmont vond ze overbodig of schadelijk. Sedert nam de „hausse” weer toe, tot Broussais en Bouillaud met hun „saignées coup sur coup”. Deze overijverige vrienden der aderlating, brachten ze bijna op het nulpunt. In onze dagen was het een kunstbewerking, die een medicus van den achterhoek slechts steelsgewijze, als een dief in den nacht, durfde uitvoeren. Doch zij komt weder. De reactie van het huidige te weinig na het te veel van Broussais, doet zich reeds gevoelen; en zij keert terug op de roepstem der Académie de Médecine. Ook brengt zij de aloude braakmiddelen, de koppen, de vesicatoria mede in haar zegekar.

Maar er zijn nog meerdere oer-oude middelen, die, terugkeerende, daardoor de historie rehabiliteeren.

Er is geen ouder therapie dan de herboren organotherapie. Wat lag meer voor de hand dan een ziek orgaan met de bestanddeelen van een gelijk en gezond te genezen ¹⁾? Ook dit

¹⁾ Quomodo omne simile adjuvet et confirmet suum simile, diligit et moveat et amplectatur illud, zegt Albertus Magnus en voegt er aan toe, dat de medici dit reeds in toepassing brengen, want zij meenen, dat lever een goed medicament is voor de lever en ieder orgaan voor zijns gelijke. Averroës zegt hetzelfde omtrent de in de middeleeuwen zeer gebruikelijke isotherapie (Colliget V 19). De natuur heeft het zoo ingericht dat zieke organen worden verbeterd door gelijknamige organen etc.: bij stoornissen van de maag worden de magen van dieren voorgeschreven, in 't bijzonder die van vogels en voor een zieke

principe heerschte historisch en geographisch. Eveneens de suggestietherapie, waarvan ik U reeds sprak. Hippocrates verwierp deze mysticiteit, maar Galenus, in zijn latere periode, beval ze aan.

Het was deze therapie, die in de duisterste middeleeuwen als een woekerplant opschoot, en dank zij neoplatonisme en kabbalistiek, de kiem van het nuchter natuuronderzoek verstikte. Op actie volgt reactie. Dit natuuronderzoek heeft zich gewroken en de suggestie en gansche mystiek op haar plaats in de buitenste duisternis teruggedrongen.

Het kan U niet geheel onbekend zijn dat de hypnose en suggestie sedert duizenden jaren in Egypte en Indië en ook elders wordt toegepast. In de tempels van Aesculaap, te Kos, Knidos, Rhodos, Delphi, maar ook in de Isis- en Serapistempels was zij een therapeutische hoofdschotel. Prof. Mendel, de bekende neuroloog te Berlijn, zegt over een phenomeen van het hypnotismus: „ich meinte etwas Neues beobachtet zu haben ... habe gesehen dasz auch dies schon früher von andern beobachtet aber worden ist, wie ja überhaupt *für all die angeblich neuen Wunder des Hypnotismus* das Wort: „Es ist alles schon dagewesen“ seine volle Wahrheit hat“. En elders hierover „nur zwei Dinge sind jetzt neu, das sind die beide *Namen* Hypnotismus und Suggestion“. Het is alles onder uwe oogen geschied dat deze nieuwe woorden zijn uitgevonden voor oude zaken.

Het is onder uwe oogen geschied, dat na de ervaring omtrent operaties met hypnose in Engelsch Indië, dank zij Liébault, Bernheim, Charcot e. a., dit gansche oude en nevelachtige terrein weer in den kring van het natuuronderzoek is getrokken. Daar naast ligt nog een uitgestrekt deel van de aloude „zwarte kunst“, die door woorden als: hypnose, obsessie, telepathie, sonnambulisme, occulte verschijnselen enz., niet geheel worden gedekt. Deze zullen voor onze nakomelingen waarschijnlijk even weinig bovennatuurlijk heeten, als

long, de longen van dieren, in 't bijzonder, die van vossen (zie verder Hopf, Geschichte der Organtherapie. Janus IV, pag. 227).

een onweder het thans voor ons is. Toch is Zeus' bliksem, Thor's donder voor den natuurmensch nog dat, wat het voor onze voorvaderen eeuwen lang was. Het terrein, waarlangs wij thans dwalen, een gebied met psychische Röntgenstralen, met x^2 stralen is zeer glibberig. Dáár valt te onderzoeken; — doch cavete! Mannen als Porta, Cardanus, Agrippa van Nettesheim, Paracelsus, v. Helmont; ook nuchtere denkers als Kant en Goethe, — gesteld dat wij Wallace, Crookes, Zöllner, du Prel tot de onklare koppen moeten rekenen — wisten en dachten van deze dingen méér, dan wij om met Hamlet te spreken, in onze schoolwijsheid vermoeden.

Hier geldt echter een *ignoramus* — *non ignorabimus*. Onze beschavingsperiode is nog slechts enkele eeuwen oud, en een kind vergeleken bij die der Egyptenaren, Indiërs en Chineezers. In hun langer leven kunnen die onze leermeesters zijn op een terrein, waar onze wetenschap ophoudt. Leest de verhalen van betrouwbare reizigers in Hindostan M. H. — de nieuwere invasie der suggestietherapie komt van daar — en gij zult toegeven, dat ook hier voor ons de historie de groote leermeesteres moet zijn.

Trouwens in welk vak van wetenschap eert men de historie niet?

Neem de rechtsgeleerdheid: Romeinsch recht, Pandekten, is het niet historie? Vraag het den letteren: oude en nieuwe, wat zijn zij zonder historie. Zij omsluiten toch de historie zelve. Bestudeer de wiskunde, zijn Pythagoras, Euclides, Huyghens of zelfs de sterrekundige waarnemingen der Egyptenaren, in de rommelkamer geworpen? Beschouw de theologie, wil zij niet gansch historie zijn? Roep ook de kunsten aan. Eert men niet de muziekgeschiedenis? Spoort men niet oude zangwijzen op en verhoogt men niet de harmonie der orkesten met obsoleete muziekinstrumenten? En in beeldhouw- en schilderkunst. Wie minacht de oude meesters in het land van Rembrandt? Gelden de groote kunstenaars uit Pericles' gouden eeuw niet steeds als onnavolgbare modellen? En alleen hij, de groote geneesheer uit dien lentetijd in het leven der mensch-

heid, hij, de vader der geneeskunde, reeds door zijn tijdgenooten bijna vergood, *alleen hij*, de evenknie van Apelles, Pheidias, Plato, Aristoteles, zou ons *niets* te zeggen of te leeren hebben? Gij gelooft het niet, M. H.

Ik durf het wagen U een ketterij te verkondigen.

In de Aphorismen van Hippocrates liggen wenken betreffende de prognose, meer dan onze huidige scholen leeren. Ook de hippocratische diaetetiek is meesterlijk. Verder geeft hij ons epidemiologische opmerkingen, voorspellingen omtrent epidemieën, welke onder bepaalde atmosferische voorwaarden te wachten zijn, die door groote waarnemers juist zijn bevonden, maar door onze generatie vrij wel geignoreerd.

Stellig! onze eeuw is er een van groote uitvindingen. Dageelijks hooren wij onze tijdgenooten roemen. En het is voor ons een streelend gevoel, dat de ware wetenschap en wijsheid, zegevierend over oude dwalingen, aan onze wieg hebben gestaan. Maar laat ons niet vergeten M. H., dat onze eeuw, hoe belangrijk ook, toch slechts een enkele term is in de lange reeks van voorgangers. En nog meerdere eeuwen, met nog méér belangrijke ontdekkingen zullen volgen. Een wiskunstige waarheid blijft het, dat nooit een term eener reeks, hoe groot die term ook werd, grooter is dan de gansche som harer voorgaanden.

Bestudeert historie M.H. Zij zal U leeren en U interesseeren meer dan ge verwacht. Maar de historie dient opgevat als tak der beschavingsgeschiedenis. Evenmin als de politieke geschiedenis alleen mag zijn eene opsomming van veldslagen met de biographieën der vorsten, maar moet wezen een schildering van het leven en de ontwikkeling der volkeren, zoo ook is de geschiedenis der geneeskunde, naar mijne opvatting, een tafereel van al wat er op ons gebied door de eeuwen heen in het volk en in de scholen heeft geleefd. Gij zult die, naar ik meen, breedere wijze van behandeling van een Hecker-Hirsch en Petersen in Haeser b. v. te vergeefs zoeken. Een enkel voorbeeld kan u het verschil duidelijk maken. Het eerste hoofdstuk der *historia medicinae* bevat de oudste, maar niet verdwenen,

en dus nog actueele genceswijzen en ziektegeschiedenissen.

Wij rekenen dus tot Cap. I: de geschiedenis van het medisch mysticisme en de theurgie, de sympathetische kuren (steen, cijfers, amuletten etc.), de signaturen, het medisch mysticisme bij natuurvölkeren en halfbeschaafden; bij Chaldeërs, Perzen, Egyptenaren, Indiërs, Grieken, Romeinen; de theurgie, de demonomanie en het heksenwezen in de middeleeuwen; de psychopathieën der middeleeuwen; de danswoede in de Nederlanden en in Italië, de kindertochten, de flagellantentochten enz.; voorts de geschiedenis van het dierlijk magnetisme, (Mesmer, Cagliostro), de geschiedenis van somnambulisme, occultisme, hypnotisme; de homöopathie, de isopathie, enz.

De geschiedenis, zóó als kultuurhistorie opgevat, is noch dor noch onpractisch, en keert telkens terug tot analogieën in het moderne leven.

Het is overbodig U te wijzen op de ontwikkelende kracht van zoodanige historie, vooral in een tijd, waarin door een toenemend specialisme in de medicijnen, de horizon van den partieel-geneesheer zoo bedenkelijk wordt vernauwd.

De medico-historicus is niet meer product van eene school, hij oordeelt niet na het hooren van ééne partij, doch reist door tijden en volkeren, verneemt vele dogma's, verbreedt zijn gezichtsveld en vormt zich philosophisch en kritisch. Hij leert nòch met het nieuwe zweepen, omdat het nieuw schijnt, nòch het oude verachten, omdat het lang leefde.

Onmisbaar is historie voor den ernstigen geleerde, voor hem, die zich een rijp oordeel wil vormen; voor hem, die vermijden wil als nieuw te geven, wat herhaaldelijk reeds gezegd is; voor hem, die zich mede geroepen voelt tot den opbouw der wetenschap.

Immers in den schoot der historie liggen nog schatten verborgen, die men slechts aan den dag heeft te brengen en te ontdoen van slakken, van onwezenlijke aanhangsels, om ze in het licht eener nieuwe wetenschap te doen schitteren.

Vele arbeiders hebben gewerkt in de mijnen der weten-

schap en zijn afgeroepen vóór ze hun dagtaak ten halve hadden verricht. Hun werk ligt nog daar als een erfenis, te aanvaarden voor die ze vatten kan. Zoo deed Columbus, toen hij een nieuwe wereld ontdekte, bezield door oude maren en geleid door historiën van vroegere reizigers.

Niet voor niet is het, dat onze grootste meesters van alle tijden, de historie der geneeskunde als onontbeerlijk voor den vorscher hebben geëerd. Zij wisten dat ideeën, die heden de hoogste wijsheid heeten, morgen licht uiterste dwaasheid worden geacht en omgekeerd. De wetenschappelijke arts moet historisch, kritisch en philosophisch ontwikkeld zijn.

Zoo begrepen het Hippocrates, Galenus, Boerhaave, Haller, Virchow, Charcot.

In de historie liggen de kiemen van den vooruitgang, in háár sluimeren ontdekkingen, die wij bevroeden maar niet kennen.

Seneca doelde hierop toen hij zeide: „de geslachten van „toekomstige eeuwen zullen door hun vlijt, dingen, die nu „zeer verborgen zijn, aan het licht brengen, en dan zullen „zij zich verwonderen, dat *wij* dingen niet begrepen, die hùn „zoo duidelijk zijn.” (Seneca, Nat. Quaest. Lib. VII, cap. 25.)

Het is aan U, M.H., arbeiders van het komende geslacht, die ook eens weer nazaten zult zijn, uwe voorvaderen te eeren, als gij zelf geëerd wilt worden. Het is aan U alle mijnen uwer wetenschap, òók de verlatene, te onderzoeken en er toe mede te werken dat de profetie van Seneca ook door uwen arbeid tot werkelijkheid worde.

Bij DE ERVEN F. BOHN te Haarlem verschijnt:

JANUS.

Archives internationales pour l'Histoire de
la Médecine et la Géographie Médicale.

Paraissant mensuellement.

Rédacteur en chef:

DR. H. F. A. PEYPERS.

~~~~~  
**Quatrième Année.**  
~~~~~

Prijs per jaargang f 12.—.

Van de vorige jaargangen zijn nog enkele exemplaren
te bekomen.
